

CUMHURİYET İDARESİ'NİN NÜFUSU KAYIT ALTINA ALMA GİRİŞİMLERİNE BİR ÖRNEK:1934 YILI NÜFUS TARAMASI*

*Fevzi ÇAKMAK***

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar düzenli bir nüfus siyaseti yerine, daha çok vergi ve askeri ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik nüfus ve arazi istatistikleri tuttuğu bilinmektedir. Nüfus işlerini düzenlemekle görevli teşkilat Osmanlı devletinin Tanzimat'la başlayan modernleşme döneminde oluşturulmaya başlanmıştır. Sonraki dönemde devleti çöküşe götüren nedenler, sağlıklı bir nüfus siyaseti yürütülmesinin önüne geçmişti.

Bağımsızlık Savaşı vererek kurulan yeni Cumhuriyet idaresi, nüfus işleri bakımından eski idareden son derece kötü bir miras devralmıştı. Uzun süren savaşlar, savaşlarla birlikte ortaya çıkan imkânsızlıklar, ülke içine ve dışına yönelik nüfus hareketleri, ölümler, doğumlar ve halkın nüfus işlerine yönelik olumsuz tavrı, nüfus kütüklerinin uzun yıllar doğru bir şekilde tutulması önünden engel teşkil etmişti. Binlerce doğum kayıt altına alınmamışken, binlerce ölü sicillerde sağ görünmekte; binlerce evliler defterlerde bekâr, binlerce boşanmış kütüklerde evli görünüyordu. Bu şartlar altında Türkiye Cumhuriyeti'nin önemle üzerinde durduğu konuların başında, Nüfus siyaseti geliyordu. Devletin uygulamaya çalıştığı nüfus siyasetinin iki önemli ayağı bulunuyordu. Bunlardan biri genel olarak nüfusun azalmasını önlemek ve artmasına yönelik tedbirler almak, diğer ayağı ise nüfusun nitelik ve nicelik olarak kayıt altına alınmasıydı.

Bu çalışmada Cumhuriyet idaresinin nüfusu kayıt altına almaya yönelik siyasetin önemli bir parçası olan gizli nüfusların yazımına yönelik çabalarına değineceğiz. Özellikle 1927 nüfus sayımı sonrası pek çok nüfusun saklı kaldığı gerçeği karşısında devlet, nüfus kayıtlarına yönelik çeşitli af düzenlemelerine gidecekti. 1933 yılında çıkarılan Af Kanunu içinde, nüfus kayıtlarının affına dair hükümler bulunuyordu. Kanun sonrası halk, nüfus dairelerine koşarken, devlet karşı karşıya kaldığı yoğun talep karşısında çıkış çareleri arayacaktı. Bulunan çıkış yolu, nüfus kayıt işlemlerinde, taşrada görev yapan, durumu görev almaya müsait olan tüm devlet memurlarının kullanılmasıydı. 1934 yılının Mart ayında bu yönde çıkarılan talimatname ile kısa sürede başarı yakalanmış ve ardından 1934 yılının Temmuz ayında çıkarılan Gizli Nüfusların Yazımına ilişkin kanunla, işleyişin yasal dayanakları oluşturulmuştu. Buradaki çalışmamızda, sözü edilen işleyişi tahlil etmeye çalışacağız. Çalışmamıza nüfus kayıt defterleri temel kaynak teşkil edecektir.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Okt. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, El-mek: fevzi.cakmak@deu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Nüfus 1934Cumhuriyet

**AN ILLUSTRATION FOR THE CIVIL REGISTRY PROCESSES
DURING THE REPUBLICAN ERA: THE CENSUS OF 1934**

ABSTRACT

It's widely known about the Ottoman State that, rather than applying a well-organized population policy; until the final periods of the state, it was preferred to collect statistical data of population and properties particularly to provide military needs and tax for the state. The organization, responsible to coordinate the population affairs, was firstly established during the modernization phase of the Ottoman State, which began with Tanzimat Reform. The causes drifting the state into the collapse in the following era proved to be more crucial than the application of a sound population policy.

The new Republican state, established after the War of Independence, inherited absolutely unfavorable conditions of population affairs from the prior civil organization. The long warfare, the impossibilities emerging as a result of wars, the internal and external population movements, the deaths, the births and the negative reactions of the people on population affairs had posed an obstacle for collecting reliable data for the civil registries in a long course of time. The situation was that thousands of new-born babies weren't registered; other thousands of dead people were indicated as alive on civil registries. Furthermore, whereas many thousands of married people seemed still single, other some thousands were married according to the registry. Under those circumstances, the principal matter on which Turkish Republic emphasized on was the population policy. There were two essential pillars of the population policy, attempted to be applied by the state. One of them was in general to prevent the decrease in the population and to take the steps to increase the population; another was to register the population in terms of quality and quantity.

Within the scope of this study, the efforts of the Republican government to register the concealed population as an essential part of the policy of population registration will be pointed out. Especially, having encountered the fact that great portion of the population remained concealed following the census of 1927, the government sought to make various amnesty regulations related to the civil registry. After the law was enacted, the people rushed to civil register offices and with the great demand of the public, the government sought for a solution. The final solution was to assign all public officers that were in field service and available to take in charge, to civil registration procedures. Through the ordinance, made for this aim in March 1934, a rapid success was attained and then through the Law related to Registration of Concealed Population, which was made in July 1934, the legal basis of the mechanism was founded. Within the scope of this study, the mechanism mentioned will be sought to be analyzed. The fundamental reference for our study will be the civil registry books.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

Key Words: Population 1934 Republic

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin insan varlığına olan yaklaşımı önceki idareyle kıyaslandığında temelden farklıdır. Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde “*Ulusal Devlet*” olmayı temel amaç haline getiren devletin yeni siyasetini devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Milli hudutlarımız içinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize dayanarak mevcudiyetimizi muhafaza etmek, millet ve memleketin hakiki saadet ve ilerlemesine çalışmak, rasgele doğan emeller peşinde milleti meşgul etmemek ve aldatmamak, medeni cihanda medeni ve insani muameleyi ve dostluğu beklemek” (İnan, 1971, s.112).

Bu siyaset temelinde kurulan devlet, halkına hizmet etmek için onun ne kadar olduğunu bilmek isteyecek ve bu yönde “*Nüfus İşleri*” ne önemle eğilecekti. Ülke nüfusuna ilişkin elde edilecek bilgiler, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kamu yönetimi faaliyetleri ve kamu hizmetlerinin planlanmasında önem teşkil edecekti. Oluşturulması arzulanan nüfus bilgi sistemi; nüfus sayımları, kayıt sistemi ve araştırmalardan elde edilen bilgiler olmak üzere üç temel veri kaynağından oluşuyordu. Bu veri kaynakları arasında nüfus sayımı ve nüfus kaydı, nüfusun tamamına ait veri toplamayı hedefleyen yöntemler olduklarından, kişisel düzeyden ulusal düzeye kadar her aşamada duyulan veri ihtiyacı karşılanmaktadır (Bozbeyoğlu, Tılıç, 2011, s.90).

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 yılında toplanan İkinci Kurultayında kabul edilen beyannamesinde, nüfus işlerine yönelik şu ifadelerle yer verilmişti: “*Fırkamız nüfus işlerini başlıca meselelerden sayar. Pek uzun seneler devamlı ve muntazam mesaiye ihtiyaç gösteren nüfus meselesinin iktisadi, fenni, toplumsal ve siyasi bakımlardan meydana geldiği ve bölündüğü bütün cepheleriyle incelenmesi ve yekdiğerini tamamlayacak zincirleme tedbirleri devamlı olarak tatbik mevkiine konulması kararındayız. Mükemmel ve doğru nüfus sayımlarına dayanmak lazım gelir. Nüfus politikası Fırka'mızın en mühim bir faaliyet sahası olacaktır”* (Perinçek, 2008, s.103-104).

Cumhuriyet kurulduğunda nüfus işleri, 1914 tarihli Sicil-i Nüfus Kanunu'na göre yürütülmekteydi. Doğum, ölüm, yer değiştirme, yaş, ad ve kayıt değiştirme ve kısmen evlenme ve boşanma vakaları bu kanun hükümlerine göre tescil ediliyordu. Ayrıca nüfus sicillerinin nasıl tutulacağı, vukuat il muhabirlerinin ve defterlerinin nasıl muhafaza edileceği, nüfus vakalarına ait cezaların nasıl uygulanacağı da bu kanuna göre düzenlenmişti. Nüfus teşkilatı düzenlenirken, nüfus miktarı göz önüne alınmadan, her kazaya bir nüfus memuru ve bir kâtip görevlendirilmişti. Merkez kazalar vilayet müdürlüğü ile birlikte işlemekte olup, birer müdür ve biri başkâtip olmak üzere iki kâtipten oluşmaktadır. Eski vilayet merkezi olan yerlerde birer tane daha kâtip bulunurken; nüfus arttıkça bazı nahiyelere de birer nüfus memuru öngörülmüştü. (BCA, Fon Kodu: 030. 10 Yer No:124.885.4, s.42-45).

1914 yılında nüfus işleri düzenlenirken, Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı, sağlıklı bir nüfus siyasetinin uygulanmasına imkân vermemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında elde bulunan nüfus kütükleri, 1904 tarihinde yapılan sayımda kayıt altına alınanlardı. Bir taraftan içerde yaşanan sıkıntılar ve isyanlar diğer taraftan Balkan Savaşı, Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi büyük ve uzun süren savaşlar nedeniyle askerlikten kurtulmak gibi ve sair düşünce ve kaygılarında yer aldığı olumsuzluklar sonucu, nüfus kayıtları üzerinde muhtelif şekillerde silinti, kazıntı ve çizintiler yapılmıştı. Yine savaşların ve isyanların tesiriyle büyük halk kitleleri bir yerden bir yere göçmüş, bu esnada milyonlarla nüfus vakaları nüfus kütüklerine yazılmamıştı. Binlerce doğum kayıt altına alınmamışken, binlerce ölü sicillerde sağ görünmekte; binlerce evliler defterlerde bekâr, binlerce boşanmış kütüklerde evli görünmekteydi(BCA, Fon

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

Kodu:030.10 Yer No:124.885.4, s.42). Tüm bu gerçekler etrafında elde bulunan nüfus kütükleri, hali hazırdaki nüfusu ortaya koymaktan uzaktı.

Cumhuriyet döneminde bu eksiklikleri gidermek adına nüfus teşkilatı ve işleyişini yeniden düzenlemeye yönelik girişimlerde bulunuldu. İlk yıllarda “Şahsi Haller Kanunu”, “Nüfus Kütükleri Kanunu” ve “Nüfus Teşkilatı Kanunu” projeleri hazırlanmıştır(Nüfus Mevzuatı, BCA, Fon Kodu: 30.10 Yer No: 124.885.4, s.45). Fakat projelendirilen bu yasal düzenlemeler hayata geçirilemezken, 1914 tarihli Sicil-i Nüfus Kanunu, 1972 yılında çıkarılan 1587 sayılı Nüfus Kanunu'na kadar yürürlükte kalacaktır. Buna karşın, 1930 yılında kabul edilen 1624 sayılı “Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile *Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü* oluşturularak, görev alanı belirlenmiştir.

Nüfus teşkilatını yeniden şekillendirmeye çalışan idare öte yandan mevcut nüfusu kayıt altına alma yolunda çaba göstermekten geri kalmadı. Fakat nüfusu kayıt altına almaya yönelik çabalar psikolojik bir engelle karşı karşıya kalmıştı. Bu engel, halkın zihninde varlığını koruyan nüfus işlerine yönelik geçmişin acı hatıralarıydı. Geçmişte ya vergi almak için ya da askere yazmak için halk devlet tarafından kayıt altına alınmıştı. Her iki şekilde de halk bu süreçten hep zarar eden taraf olmuştu. Geçen zamanlar devletten kaçmayı ve saklanmayı halkın bilinçaltına yerleştirmişti. Halkın belleklerinde kötü anılar bırakan bu durum, devletin nüfusu kayıt altına almaya yönelik çabalarına olumsuz olarak yansımış ve halkın sürece şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştu. Ayrıca Cumhuriyet hükümetinin nüfusu kayıt altına alma yolunda önünde bu psikolojik engel dışında başka sorunlarda bulunuyordu. Teşkilatın yetersizliği ve eğitilmiş personelin azlığı, sınırlı ulaşım imkânları, yaygın olan bilgisizlik, yaşını bilmeyen insanların çokluğu, kişisel konular hakkında halkın gösterdiği çekinceler sonrası doğru bilgilerin toplanamaması en önemli sorunlardı (Taeuber, 1958, s.101). Tüm bu eksiklikler, planlı bir nüfus siyaseti içerisinde, oluşturulan kurumlarla, çıkarılan yasalarla ve halkın eğitilmesiyle giderilmeye çalışılacaktı.

Devletin nüfus siyasetini uygulamaya yönelik oluşturduğu en önemli kurum, 1926 yılında kurulan İstatistik Umum Müdürlüğü'dür. Akıl ve bilimi hedef edinen yeni idare, nüfus işlerini bir düzene koymak adına, demografi biliminden uzak kalmayacaktır. Haluk Cillov, demografiyi, insan hayatının istatistik yöntemlerle araştırması olarak tanımlamaktadır (Cillov, 1960, s.3). Belli bir alanda yaşayan nüfusun hayatında yer alan doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve göç olayları demografi biliminin inceleme alanına girmektedir (Başol, 1984, s.10). Kurulduktan sonra İstatistik Umum Müdürlüğü'nün yönetimine Belçikalı bilim adamı Camile Jaguart getirilmiştir. Böylece nüfus idareleri ve iskân müdürlüklerinden alınan nüfus hareketlerine (doğum, ölüm, evlenme, boşanma, göç gibi) ilişkin tüm bilgiler bu kurum tarafından düzenlenecek ve yayınlanacaktır.

Nüfusu Kayıt Altına Alma Çabaları

Yeni idarenin nüfusu kayıt altına almaya yönelik çabaları Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar götürülebilir. Bu yönde bir çabanın gerekçesini, nüfus işlerinden ziyade, öncelikli olarak savaş esnasında askere yönelik ihtiyaç ve ekonomik gerekliliklerle açıklayabiliriz. Fakat daha sonra nüfus işleri alanında yapılanlar dikkate alındığında, bu konuya verilen önemin sadece savaştaki ihtiyaçları karşılamaktan ibaret olmadığını da ifade etmek gerekir.

Bu yönde atılan ilk önemli adım 28 Eylül 1920 tarihin de çıkarılan “*Nüfus Vukuatının iki ay müddetle cezai nakdiden muafiyetine dair kararname*”dir. Kararnamenin ilan tarihinden iki ay süreyle ihbar olunacak nüfus vukuatları para cezasından muaf tutulmuştur. Kararnamenin sağlıklı yürütülmesi içinde, köy ve mahallelerde imam ve muhtarlar uygulamadan sorumlu tutulmuştur. Sonraki dönemde de nüfusu kayıt altına almaya yönelik taşradaki en önemli temsilci köy muhtarları olacaktır. Devlet, 1924 tarihinde çıkardığı Köy Kanunuyla, köylerdeki bütün nüfus işlerini yürütmek, kayıt altına almak konusunda muhtarları sorumlu tutmuştur.

28 Kasım 1920 tarihinde kabul edilen kanunla, yürürlükte olan Sicil-i Nüfus Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştı. Nüfus cüzdanı yerine geçen nüfus tezkerelerinden on kuruş harç alınması, fakat fakir olduğu ispat edilenlerden bu verginin alınmaması; evlenmelerden beş kuruş, boşanmadan yirmi kuruş vergi alınması; doğum ve ölüm olaylarından ise vergi alınmaması uygun görülmüştü. 16 Temmuz 1921 tarihli “*Nüfus vukuatının altı ay müddetle cezayı nakdiden mahviyetine dair kanun*” ile devlet nüfusa kayıtlı olmayanlardan ceza almayacağını karara bağlarken; yaklaşık bir yıl sonra 17 Nisan 1922 tarihli ve 222 sayılı kanunla, doğum, evlenme gibi nüfus işlerini bildirmeyenlerin nakdi cezalarını beşer misline çıkarmıştı. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, savaş sırasında nüfus kayıtlarına yönelik af düzenlemelerine gidilmesinin en önemli nedeni devletin paraya ve askere olan ihtiyacıdır. Affa yönelik her iki yasal düzenlemeyi çıkarıldığı tarihler, savaşın en kritik olduğu, devletin paraya ve ordunun askere acil olarak ihtiyacı bulunduğu zamanlardır.

Savaş sonrası dönemde, yeni bir devletin sistemi ve kurumları oluşturulurken; öte yandan siyasi, sosyal ve ekonomik alanda atılımlara zemin hazırlanıyordu. Bu süreçte devlet halkının sayısını bilmek istemiş; bu amaç etrafında, nüfus işlerini düzenlemek ve sağlıklı kayıtlar tutmak adına İstatistik Umum Müdürlüğü oluşturmuştu. Oluşturulan bu kuruma, ülke içindeki nüfus faaliyetleri alanında sağlıklı ve güvenilir veriler aktarmak adına çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ve 1927 yılında Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmişti. Nüfusu kayıt altına almaya yönelik kullanılan en iyi yöntem nüfus sayımlarıdır. Nüfus sayımlarının iki ana amacı vardır. Bunlardan birincisi, nüfusun belirli bir gündeki miktarını; cinsiyet, yaş, medeni hal, din vs. özellikler açısından öğrenmektir. Elde edilen bu veriler demografi bilimi için asgari derecede gerekli bilgilerdir. İkinci amaç, nüfusun sayı ve vasıf bakımından gelişmesini ve ilerlemesini gözlemlemektir (Serper, 1980, s.42). 2 Haziran 1926 tarihli “*Umumi Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun*” ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk nüfus sayımının hazırlıkları başlamıştır. İstatistik Umum Müdürlüğü, çeşitli araçlarla, sayım hazırlıklarını bizzat yerinde kontrol ettirmiştir.

1927 nüfus sayımında, Uluslararası İstatistik Enstitüsü'nün 1872 Petersburg Konferansı'nda kabul ve tavsiye edilen ilkelerine uyulmuştur. Halkın sayımda zorluk çekmemesi ve sayımın kısa sürede bitirilmesi için, sayımdan önce ulusal ve yerel gazetelerde nüfus cetvelleri yayınlanmıştır. Cetvelin on dördüncü maddesinde yer alan “*Evvelce nüfusa kayıt edilmiş miydi? Edilmişse nerede kayıt edilmiştir?*” hükmü ile on beşinci maddede yer alan “*Yanında nüfus tezkeresi veya hüviyet cüzdanı var mıydı?*” soruları, ulaşılmak istenen amaca yönelik olarak ilgi çekicidir. Ayrıca halkın nüfus sayımına ilişkin geçmişten gelen korkularını yıkmak adına, basın yayın araçlarıyla, yoğun bir propaganda sürecine girilmiştir.

Bu süreçte en önemli sorunlarının başında, nüfus sayımında görevlendirilmek üzere okuma-yazma bilen kişi sayısının az oluşu gelmektedir. Bu soruna bulunan çözüm yolu, hâkimler hariç kamuda çalışan tüm okuryazar memurların sayımda görevlendirilmesi olmuştur. Böylece 1927 nüfus sayımına katılan sayım ve kontrol memurlarının toplamı 52.276 kişiyi bulmuştur. Savaştan yeni çıkmış bir ülke olarak, ekonominin çok zorluklar çektiği bir dönemde, bu sayım sürecine devlet 551.827 lira kaynak ayırmıştır (BCA Fon Kodu: 030.10 Yer No: 124.885.4). Bu gayret, zorluk, imkânsızlıklar ve endişeler içersinde ilk nüfus sayımını gerçekleştirilirken, sayım sonrası ortaya çıkan resmi sonuç, Türkiye nüfusunun 13.629.488 olduğudur (1935 Genel Nüfus Sayımı, 1936, s.381).

Fakat gösterilen tüm iyi niyet ve özveriye karşın, 1927 yılı nüfus sayımında yazılmayan, kayda geçirilemeyen insan sayısı pek çoktu. Bu nedenle sayım sonrası ortaya çıkan rakamlar, gerek idarede gerekse kamuoyun da güven yaratmamıştı. Örneğin, 1927 sayımı sonrası ortaya çıkan rakamın aksine, doğrulukları son derece tartışmalı olan nüfus kütüklerinde var olan rakam 14.154.751 kişiydi. Sayımın sonucu ile kütüklerdeki kayıtları kıyasladığımızda, yaklaşık 500 bine

yakın bir rakamın eksik kaldığı görülüyordu. Ayrıca nüfus kütükleri yıllardır elden geçirilmediği için pek çok nüfus hareketi buralara işlenmediğini dikkate almak ve ortaya çıkan rakamı daha fazla olduğunu bilmek akla yakın görülüyordu.

Bu eksikliğe pek çok neden bulunabilirdi. Köyler ve bilhassa kom, oba, huğ, ağıl, dam gibi dağınık yerler ile göçebelerin sayımında sağlıklı tedbirler almak imkânsızdı. Kurtuluş Savaşı'nın izlerinin hala etkisini bazı bölgelerde göstermesi, aşiretlerin ve köylerin ihmali, doğuda Şeyh Sait İsyanı'nın yapmış olduğu dalgalanmalar da sayımdaki noksanlıkların sebeplerinden sayılabilir. Justin McCarthy, 1927 sayımının eksiklikleri hakkında şu yorumlarda bulunur;

“1927 nüfus sayımı... Çağdaş nüfus sayımı olamaya gayret eder, ama bu konuda çeşitli yönlerden başarısızlığa uğramıştır. Halkın sayımdan geçirilmesi olan temel işleminde, sayım, Osmanlı sayımlarının geleneğini izler (evdeki kadınlar, çocuklar görülmeden aile erkeğinin söylediğine bakılır). Kadınlar ve çocuklar geniş ölçüde yazım dışı bırakılmışlardır ve doğu illerinde yapılan yazımda eksiklikler vardır... 1927 nüfus sayımında bulunan çağdaş bölümlendirmeler ve tablolar, çoğu kez, ne nüfus bilimcilerin nede tarihçilerin işine yarayabilmiştir, çünkü bunların içerdiği bilgilerin doğru olmadığına sıkça rastlanır. Yaş gruplarına göre nüfusu veren tablolar yanlışlarla doludur ve bazı illere ait olanlarında, toplam nüfusa ilişkin olarak verdiği sayı bakımından gerçeğe önemli aykırılıklar vardır... Bu eksiklikler nedeniyle, 1927 nüfus sayımının verileri Türk Devlet İstatistik Enstitüsü'nce hiçbir zaman kullanılmamıştır. Bu enstitünün bütün karşılaştırma tabloları, 1935 nüfus sayımı ile başlar”(McCarty, 1998, s.149-152).

Burada yeri gelmişken bir konunun altını çizmek gerekir. Nüfusu kayıt altına alma teşebbüsleri sırasında en fazla sıkıntı çekilen sorun okuma-yazma bilen kişi sayısının az oluşudur. Özellikle yeni harflerin kabulü sonrası, köylerdeki muhtarların yeni yazıyı tam olarak öğrenememesi nedeniyle, evlilik, boşanma, doğum ve ölüm olaylarının bildirilmesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Taşradaki mülkü amirlerden, İstatistik Umum Müdürlüğü'ne gelen yazılarda, yeni yazı bilen muhtar sayısının azlığı ve yeni harfleri öğreten mekteplerinde yeteri kadar mezun verememesi nedeniyle, nüfus işlerinin sekteye uğradığına vurgu yapılıyordu(BCA, Fon Kodu: 30.10 Yer No: 24.135.10). Taşradan gelen sıkıntılar karşısında İstatistik Umum Müdürü Memduh Celal Bey'in İçişleri Bakanlığı'na yazmış olduğu yazısı, yaşanan sıkıntıyı gözler önüne sermektedir:

“Birçok köylerde muhtarların yeni harfler dolayısıyla evlenme ve doğum vukuatının muntazaman kaydına ait vazifeyi ifa edemedikleri bahisle... Tanzim etmekte olduğumuz istatistikler dolayısıyla dairemizi de ehemmiyetle alakadar eden mevzubahis vazifenin memleketin her tarafında muntazam şekilde ifa edilmemekte olduğuna kani bulunuyorum. Bu kanaatim, dairemizce nüfus ve evlenme kayıtlarına müsteniden yapılmakta olan istatistiklerin verdiği neticelerden mutahasaldır. Nitekim doğum ve ölüm vakalarının dünyanın hiçbir tarafında senede binde bir derecesine olamayacağı bir kaide tabiiye olduğu halde dairemize vürut eden bültenler üzerinde yapılan istatistiklerin memleketimizde bu nispeti göstermekte olması vazifenin ifasındaki noksanlığın derecesini takdire kâfi gelmektedir. Binaenaleyh ölüm ve doğum vakalarıyla, köylere ait evlenme vekayinin halk tarafından hükümete ihbar edilmediği muhakkaktır. Gerçi bu ihbarat için bir takım cezai müeyyideler varsa da bunlar müessir değildir. Halk, nüfus vukuatını; bu vukuat ile alakadar olan miras, temellük tespiti, hüviyet gibi bir işi düşmedikçe hükümete ihbar etmemekte ve bu ihbardan sonra ceza alınması şüphesiz kayıtlardan maksut gayeyi temin eyleyememektedir. Bu halin bir an evvel önüne geçmek ve vukuattan mümkün olduğu kadar yakın bir zaman zarfında haberdar olarak nüfus kuyudatından ve istatistikten beklenen faydaları elde edebilmek için nüfus teşkilatının halka daha ziyade yaklaştırılması icap etmektedir. Bunun için de nüfus memurlarının üç ayda bir defa olsun köylere çıkarılarak vukuatın tespit ettirilmesi her veçhile muvafık

olacağından bu hususta icap eden tedbirin tetkik ve ittihazına müsaade buyrulmasını istirham ve tazimlerimi arz eylerim efendim (BCA, Fon Kodu: 30.10 Yer No: 24.135.10).

1934 Yılı Nüfus Taraması

1927 sayımı ile ortaya çıkan eksiklikler zaman içinde giderilmeye çalışılırken; öte yandan belli aralıklarla Meclis'ten çıkarılan bir dizi yasal düzenleme ile nüfusu kayıt altına alma çabalarına devam edilecektir. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'la doğum, ölüm, evlenme ve boşanma olayları yasal çerçeve içine alınmış ve halk bu kurallara uymak konusunda mecbur tutulmuştur. Kanunla her doğumun bir ay içinde nüfus memurlarına bildirilmesi ve yetim çocukların hükümete teslim edilmesi(Madde 39); her ölümün on gün içinde nüfus memuruna bildirilmesi(Madde 41); evlenme kararlarının belediye veya köylerde ihtiyar heyetine beyan edilmesi(Madde 97) ve boşanmaların hâkim onayı ile gerçekleştirilmesi (Madde 138) karara bağlanmıştır. 1931 yılında çıkarılan Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi ile mezarlık memurları her gömme olayında, gömülmüş olan kişinin sicilini ve vefat tarihini Dâhiliye Vekâleti'nce yapılacak cetvele yazarak, en çok üç gün içinde nüfus idaresine bildirmeye mecbur tutulmuştur (Nüfus Kılavuzu, 1938, s.31).

Nüfusu kayıt altına alma yolunda yapılan önemli bir adım da Soyadı Kanunu olmuş; kanunla her Türk vatandaşı öz adı ile birlikte bir soyadı taşımaya mecbur kılınmıştır. Kanunun neşrinden itibaren iki yıl içinde soyadı olmayanlar ile soyadını değiştirmek isteyenler taşıyacakları adı hükümetin tayin edeceği şekilde nüfus kütüklerine geçirilmek üzere bildirmekle yükümlü kılınmış ve bu işler için verilecek her türlü evrak vergiden muaf tutulmuştur. Bu görev için köylerde muhtar ve ihtiyar heyetleriyle, mahallelerde belediyelere sorumluluk verilmiştir. Böylece önceden kayıt altına alınamayan nüfusun kayıt altına alınmasında önemli bir ilerleme sağlanmıştır.

Nüfus işlerinin düzenlenmesi ve nüfusu kayıt altına almaya yönelik tüm teşebbüslere karşın, 1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde hala istenilen hedefe ulaşılamamıştır. Geçen bu süre içinde Kurtuluş Savaşı günlerinde olduğu gibi çeşitli af yasaları çıkarılarak, soruna çözüm bulunmaya çalışılmıştı. 1926 yılında 861 sayılı "Müddeti Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme veya Boşanma Vakalarıyla Mektum Kimselerin Cezadan Afları Hakkında" çıkartılan kanunla, her ne sebeple olursa olsun şimdiye kadar nüfus kütüklerine yazılmamış olan kimseler, nüfus dairelerine müracaatla kayıtlarını yaptırarak olurlarsa, bu kayıtlar için alınacak cezaların af edileceği hükmü getirilmişti. 26 Ekim 1933 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 2330 sayılı Af Kanunu'nda, 4 Teşrinievvel 1926 tarihinden önce yapılmış evlenmelerle, bu evlenmelerden olan çocukların kayıt altına alınması isteniyordu. Medeni Kanunu'nun ilanından sonra yapılmış olan kayıtsız evlilikler ve doğan çocuklarından, bir sene içinde yapılacak olan müracaat sonrası, her hangi bir vergi ve cezanın alınmayacağı karara bağlanmıştı. Af kanunun yürürlüğe girmesinin ardından halk, kitleler halinde kayıtsız, gizli kalmış nüfuslarını yazdırmaya ve ölümlerini kütüklerden sildirmeye koşmuş, nüfus daireleri önünde uzun kuyruklar oluşmuştu. Kısa sürede nüfus dairelerinde kayda geçirilen kişi sayısında büyük bir artış sağlanmıştı. Yaşanan bu artışı Tablo.1'den rahatlıkla görebiliriz;

Tablo 1. Yıllar Arasında Gerçekleştirilen Nüfus Kayıtları

(Kaynak: Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yıl İçinde Yapılacak İşler Hülasesi, 1935, s.17)

Yıl	Yeniden Kayıt	Doğum	Ölüm	Evlenme	Boşanma
1931	76.271	246.674	129.502	73.182	4.591
1932	49.408	215.630	147.663	75.223	5.038
1933	44.236	319.491	147.799	83.223	4.343
1934	1.293.667	877.778	1.081.949	297.894	7.383

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

Toplam	1.463.582	1.659.573	1.506.913	529.522	21.355
---------------	------------------	------------------	------------------	----------------	---------------

Fakat maddi ve fiziksel imkânsızlıklar nedeniyle, halk günlerce nüfus daireleri önünde beklemek zorunda kalmıştı. Köyünün kaydını yaptıramadan, eli boş olarak geri dönmesinin, halk arasında nüfus kayıt işlerine yönelik ihmal ve umursamazlık düşüncesinin yeniden güç kazanmasına neden olacağına inanan hükümet, bu duruma meydan vermemek adına, 1934 yılının Mart ayı ile birlikte nüfus kayıtlarının, muhtarların ve belediyelerin verecekleri defterlere işlenmesi yolunda bir talimatname uygulamaya koymuştu. Bu uygulama ile birlikte ülke genelinde çok yüksek miktarda bir nüfus kaydı sağlanacaktı(Bakınız: Tablo 2)

Tablo 2 Kasım 1933 tarihinden 31 Mayıs 1934 Tarihine Kadar Kayıt Altına Alınan Doğum, Ölüm ve Evlenme Miktarını Gösteren Cetvel (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, C 23)

Vilayet	Yazılı Nüfus	Gizli Doğumlar	Yüzdesi	Gizli Ölümler	Yüzdesi	Gizli Evlenmeler
Afyonkarahisar	273.670	58.730	21,4	29.547	10	15.304
Amasya	127.329	29.883	23	34.484	27	11.288
Ankara	443.304	103.768	23,4	97.841	22	30.451
Antalya	267.347	45.267	16,2	36.177	13	16.714
Aydın	233.679	37.476	15	6.555	2,7	3.583
Balıkesir	471.475	37.803	8	41.680	8	12.584
Bayazıt	117.833	18.420	15,6	1.311	1	2.740
Bilecik	128.178	10.480	8,1	3.162	2	1.490
Bolu	236.204	52.573	22,3	42.028	17	14.330
Burdur	98.011	11.744	12	5.294	5	3.360
Bursa	415.430	43.776	10,5	9.086	2	10.632
Çanakkale	241.371	38.418	15,9	27.043	11	8.855
Çankırı	179.731	38.844	21,5	15.405	8,5	14.563
Çoruh	317.747	50.978	16	48.935	15	16.936
Çorum	262.428	79.204	30	34.467	13	31.902
Denizli	280.232	22.474	8	8.315	2,8	4.855
Diyarbakır	213.887	37.856	17,5	14.607	6,5	10.595
Edirne	110.919	17.468	13	9.844	8	2.969
Elaziz	242.674	40.887	16,8	33.937	13,5	12.854
Erzincan	153.154	22.270	15	10.534	6,8	4.041
Erzurum	333.321	34.928	10,5	4.244	2	12.289
Eskişehir	167.039	44.829	27	23.740	14	12.688
Gaziantep	269.176	52.612	19,5	26.977	10	13.617
Giresun	264.467	47.222	17,8	37.715	14	18.343
Gümüşhane	168.850	46.217	27,3	25.616	13	15.430
Isparta	162.855	30.979	17,5	31.550	19	3.604
İçel	230.373	41.972	18,2	28.729	11	14.069
İstanbul	1.091.018	12.451	1,1	6.671	0,6	3.809
İzmir	592.354	39.777	6,7	32.508	8	8.477

Kars	213.902	14.174	6,6	1.628	0,7	25.552
Kastamonu	381.472	64.364	16,8	34.281	8,9	25.062
Kayseri	333.904	91.805	27,5	48.021	14	23.055
Kırklareli	129.240	8.878	6,5	2.475	1,8	3.358
Kırşehir	161.666	25.623	15,8	16.071	9,9	11.722
Kocaeli	320.798	54.511	17	33.837	10	19.704
Konya	546.801	87.604	15,9	71.722	13	26.563
Kütahya	320.921	56.265	17	21.371	8	13.284
Malatya	373.020	126.245	33,8	76.701	20,5	26.458
Manisa	405.842	43.173	10,6	27.662	6	10.503
Maraş	165.965	41.265	25	15.284	9	12.042
Mardin	224.260	63.041	28	27.080	12	13.500
Muğla	191.461	32.641	17	14.569	7,5	4.883
Muş	135.876	6.383	4,6	0	0	0
Niğde	251.021	49.790	20	28.468	11,5	2.462
Ordu	261.865	62.257	24	64.914	25	26.139
Samsun	275.910	67.742	24,5	52.129	18,8	31.758
Seyhan	321.817	8.181	2,5	529	0,11	2.009
Siirt	125.640	44.198	35	26.781	21	12.335
Sinop	185.469	67.366	36,3	16.758	8,7	12.368
Sivas	437.243	99.167	22,7	46.818	10,6	36.655
Tekirdağ	157.497	12.752	8	3.975	2,5	2.167
Tokat	277.935	78.544	28	53.962	19	25.935
Trabzon	398.659	74.544	21,8	57.469	14,5	41.302
Urfa	207.294	66.937	32,6	8.863	3,5	15.799
Van	119.845	10.613	8,8	994	0,4	977
Yozgat	238.818	29.292	12	12.555	5	9.696
Zonguldak	283.325	67.628	23,8	39.040	14	22.124
Toplam	15.640.019	2.504.289	16,55	1.532.959	9,38	669.784

Nüfusu kayıt altına alma çalışmalarında mülki amirler başta olmak üzere bürokrasiyi sürecin içine katma uygulaması kısa sürede büyük bir başarı sağlarken, uygulama sırasında vilayetler arasında dikkat çekici farklılıklar kendini göstermişti. Bazı vilayetler gizli nüfusların yazımına önem vermiş ve buralarda ciddi miktarlarda kayıtsız nüfus kayıt altına alınmıştı. Fakat aynı durumda bulunan ve aynı miktarda kayıtsız nüfusa sahip olduğu başka vilayetlerin sonuçlarıyla tahmin edilebilen bazı vilayetlerde kayıtsız nüfus sayısı düşük kalmıştı. Örneğin, Çorum vilâyetinin 262.428 nüfusuna karşılık 79.204 kayıtsız doğum tespit edildiği halde, ona bitişik 238.818 nüfuslu Yozgat vilâyetinde yazdırılan kayıtsız doğum 29.292 olarak ortaya çıkmıştı. Öte yandan en fazla gizli doğumun kayıt altına alındığı vilayet Sinop olurken; en az olan vilayet İstanbul olarak ortaya çıkmıştı (Bakınız: Tablo 2). Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli gerekçesi, yürütme makamlarında bulunanlara yönelik yaptırım sağlayan ve uygulamayı kuvvetlendirici bir kanun düzenlemesinin bulunmayışı olarak görülmüştü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

Af Kanunu ve 1934 yılı Mart ayında yayınlanan talimatname ile başlayan yazım sürecini hızlandırmak, ortaya çıkan eksiklikleri gidermek ve yaptırım gücü oluşturmak adına 5 Temmuz 1934 tarihinde “Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun” Meclis tarafından onaylanarak, 15 Temmuz'da yürürlüğe girdi. Kanunun birinci ve ikinci maddeleri fertlerin; köylerde muhtar ve ihtiyar heyetlerinin; şehir ve kasabalarda belediyelerin vazifelerini içerirken; dördüncü ve beşinci maddelerde bunlara karşı cezaî müeyyideleri içeriyordu. Kanunun üçüncü maddesiyle, halkın nüfus işlerinde vergi ödemesi kaldırılırken; sekizinci maddeyle gizli kalan nüfusları haber verenlere ödül olarak alınacak olan cezanın yarısının verileceği hükme bağlanmıştı.

Kanunla, bir buçuk ay içerisinde, her aile reisi kendi evindeki veya emri altındaki, her veli velayetindeki, her vasi vesayetindeki nüfusta yazılmamış kimseleri, bunlardan evlilikleri kaydedilmemiş olanların evliliklerini ve ölmüş veya kaybolmuş olup da nüfustan silinmemiş bulunanları köyde muhtar ve ihtiyar heyetine, kasaba ve şehirlerde belediyelere bildirmeye mecbur tutulmuştu. Nüfusa yazılmamış reşitler de muhtarlara veya belediyelere veyahut nüfus dairelerine müracaat ederek kendilerini yazdırmakla mükellefti. Kanunun yedinci maddesiyle, nüfus daireleri ve teşkilâtının bu işi yalnız başına başaramayacağı düşünülerek, şehir ve kasaba ve köylerde bu işlerin takibiyle vali ve kaymakamların münasip görüp, görevlendireceği memurlar sorumlu tutulmuştu. Kanunla belirtilen bir buçuk aylık süre, gizli nüfusların yazımı için yeterli gelmeyince, Aralık ayı sonunda yürürlüğe giren 2649 sayılı “Gizli Nüfusların yazımı hakkındaki 15.7.1934 tarih ve 2576 sayılı kanunun birinci ve sekizinci maddesindeki müddetlerin uzatılması hakkında kanun”la, süre 1 Haziran 1935 tarihine kadar uzatılmıştı. Yapılan tüm bu çalışmaların ardından 1934 yılının sonuna gelindiğinde nüfus idarelerine bildirilen nüfus vakalarının nüfus kütüklerine işlenmesinin ardından ülkenin kayıtlı nüfusu 16 milyon 700 bine ulaşmış ve 1935 yılının yaz aylarına kadar bu rakamın artacağı öngörülmüştü. (Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yıl İçinde Yapılacak İşler Hülasası, 1935, s.18).

Gizli Nüfusları Kayıt Altına Alma Sürecinin İşleyişi

Gizli nüfusların yazımıyla ilgili olarak 1933 yılının sonlarında başlayan ve 1934 yılı içerisinde hız kazanan sürecin işleyişini İzmir’in Torbalı ilçesi örneğinden inceleyelim. 1933 yılında Af Kanunu ile birlikte İzmir’deki nüfus dairelerinde bir yoğunluğun yaşandığını dönemin basınından takip edebiliyoruz. İzmir yerelinde yayın yapan Anadolu Gazetesi’nde, “Nüfus İşlerini Yoluna Koyalım” başlığı altından verilen haberde, gizli nüfuslara ilişkin cezalara af getirilmesinin ardından, henüz nüfus cüzdanı çıkarmayan vatandaşların nüfus dairelerine başvurduklarını ve bu nedenle de izdihamların oluştuğuna değinilmektedir. Buna karşın, gerekli önlemlerin alınmadığı nüfus dairelerinde, yeterli personelin bulunmaması nedeniyle, halkın günlerce beklemek zorunda kaldığı ve büyük umutlarla geldiği nüfus dairesinden, her hangi bir işlem yapmadan ayrıldığına işaret edilmektedir. Bu soruna en hızlı çözüm yolu olarak, az ya da hiç işi olmayan devlet dairelerinde görev yapan memurların nüfus işlerinde görevlendirilmesi önerilmektedir (Anadolu, 6 Haziran 1934). Bu ve buna benzer şikâyet ve öneriler sonrasında İzmir’de bulunan nüfus dairesine memur alımı gerçekleştirilmiş; artan talebi karşılamak üzere de randevu sistemine geçilerek, nüfus dairesine başvuruda bulunan kişilerden en az iki gün sonra gelmeleri istenmiştir (Anadolu, 30 Temmuz 1934).

Artan yoğunluğu bu şekilde çözmeye çalışan idare, halkın nüfus dairelerine yığılmalarını önlemek adına bir başka çözüm yolu olarak mülki idareyi seferber etme yoluna gitmiştir. Ulaşılmak istenen hedef, halkı nüfus dairelerine getirmek yerine halkın ayağına gitmek ve bizzat halkı yerinde kayıt altına almaktır. Böylece, nüfus kayıtları için her türlü maddi mükellefiyetlerin kalkması sonrası, devlet görevlileri halkın ayağına gidecek, halk oturduğu yerde kayıt altına alınacaktır. Bu süreç içinde, 1934 yılının Mart ayı ile birlikte nüfus taramalarına başlandı. İlçelerde kaymakam bu işleri yürütmek üzere en yetkili şahıskan, kaymakamların görevlendirdiği memurlar, nüfus işlerine

yardımcı olacak ve kazaya bağlı köylere giderek nüfusları kayıt altına alacaktı. Ayrıca görevliler dışında köylerde bulunan muhtar ve ihtiyar heyetleri bu işlerle görevlendirilmişti. Bu kişileri eğitmek adına da, ilçelerde bulunan nüfus dairelerinde belirli aralıklarla bilgilendirme toplantıları yapılmıştı.

Örneğin, bir mülki idare merkezi olan İzmir'in Torbalı ilçesinde, bu işleri yürütmek üzere bir "İdare Heyeti" oluşturulmuş; heyetin başkanlığını kaymakam üstlenirken, heyet üyeleri arasında Malmüdürü, Tahrirat Katibi ve Hükümet Tabibi yer almıştır. Gizli nüfusların yazımında görevlendirilen memur, üç ayrı defter tutarken; bu defterlerin isimleri şu şekildedir: "Kayıtsız Doğumlar Defteri"(Bakınız EK-I), "Kayıtsız Evlenme Defteri"(Bakınız EK-II) ve "Kayıtsız Ölümler ve Kayıplar Defteri"(Bakınız EK-III). Köylerde bu işlerle görevlendirilen muhtarlara bu defterlerden birer boş yaprak verilerek, köylerindeki gizli nüfusları kayıt altına almaları istenmiştir. Köylerde kayıt altına alınan nüfuslar, köy ihtiyar heyeti üyelerinin imzası ve muhtarın mührü ile birlikte, ilçe merkezlerinde oluşturulan idare heyetlerine, evrakın arkasına işlenen bir tutanakla teslim edilmiştir. Belli zaman aralıklarıyla, köylerden gelen evraklarda yer alan kayıtlar bir araya getirilerek, idare heyetinin tüm üyelerinin onayı sonrası nüfus kütüklerine işlenmiştir.

Tablo 3. İzmir-Torbalı İlçesi 1934 Yılı Nüfus Taraması Verileri ve 1935 Nüfus Sayımı Sonuçları

(Kaynak: Necat Çetin Kişisel Arşivi (Torbalı İlçe Nüfus Kayıtları); İstatistik Yıllığı, 1935-1936, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1937, s.20-21)

	İdari Birimler	Evlenme	Doğum	Ölüm	Toplam	1935 Yılı Nüfus Sayımı Sonucu
Klasör 1	Çakallar	11	11	85	107	173
	Çaybaşı	-	32	197	229	559
	Çimenler	12	17	81	110	127
	Sepetçiler	54	72	140	266	334
	Arslanlar	13	84	188	285	644
	Ahmetli	13	23	72	108	169
	Ayrancılar	13	28	45	86	199
	Çapak	50	179	221	450	968
	Torbalı	32	42	260	334	1.633
Tepeköy (İlçe Merkezi)	54	225	220	499	2.007	
Klasör 2	Düğerlik	7	4	54	65	81
	Eğerci	27	47	123	197	273
	Dağteke	6	8	81	95	135
	Çengele	9	54	86	149	245
	Dirmil	67	65	98	230	602
	Helvacı	14	48	125	187	277
	Demirci	49	111	109	269	467
	Karakuyu	46	176	120	342	943
	Karakızlar	101	243	200	544	612
	Arapçı	18	61	121	200	168
	Hamidiye	4	12	71	87	-
	Kuşçuburununu	6	21	45	72	151
Hortuna	39	120	136	295	809	
Klasör 3	Taşkesiği	3	11	23	37	94
	Çakırbeyli	19	65	128	212	522
	Bozköy	19	46	43	108	237
	Yoğurtçular	32	74	49	155	234
	Karaat	14	43	76	133	267
	Dağkızılca (Nahiye Merkezi)	76	177	163	416	825

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

	Doğancılar	14	88	12	114	252
	Kırıklar	30	95	43	168	356
	Karacaağaç	17	24	68	109	364
	Havuzbaşı	5	10	12	27	99
	Saipler	18	49	34	101	253
	Belenbaşı (Çorlu)	31	83	115	229	159
	Kayas	6	29	12	47	253
	Yeniköy	5	1	45	51	199
	Maşhat	26	72	102	200	-
	Özbek	-	-	-	-	309
	Şehitler	-	-	-	-	365
	Genel Toplam	960	2.550	3.803	7.313	16.364

Torbalı ilçesi örneğinden hareketle, bu sürecin sonunda elde edilen veriler ilgi çekicidir ve uygulamanın başarısına yönelik bize kanıtlar sunmaktadır. Örneğin, kayıt süreci sonunda elde edilen rakamların yüksek oluşu, devletin bu sürece verdiği önemin haklılığını ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bu rakamları önceki senelerin resmi rakamlarıyla kıyasladığımızda yapılan işin ve ortaya konulan başarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, geçmiş yıllar içinde İzmir geneliyle Torbalı yerelinde kayda geçirilmiş nüfus (nüfus, ölüm, evlenme) istatistikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. 1927 ve 1935 sayımlarına göre İzmir geneli ve Torbalı ilçesi nüfus sayımı rakamları

(Kaynak: İstatistik Yıllığı, 1931-1932, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1933, s. 5; İstatistik Yıllığı, 1933-1934, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1936, s. 10.)

Nüfus Sayımları	İzmir (Genel)			Torbalı		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1927	269.262	256.743	526.005	10.987	10.118	21.105
1935	304.628	291.450	596.078	8.437	7.945	16.382

Tablo 5. İzmir İli Evlenme İstatistikleri

(Kaynak: İstatistik Yıllığı 1934-1935, C 7, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, s. 178)

1927	1.439
1928	3.931
1929	2.944
1930	4.355
1931	4.708
1932	4.818
1933	4.014

Tablo 6. Torbalı İlçesi Evlenme İstatistikleri

(Kaynak: İzmir İstatistik Yıllığı, 1931-1932; 1933-34; 1935-36 yıllıklarından derlenmiştir).

1930	13
1931	16
1934	13
1935	20
1936	19

Tablo 7. İzmir İli Ölüm İstatistikleri

Kaynak: İstatistik Yıllığı 1932-1933, C 6, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, ss. 206-213)

1931	3.919
1932	3.631
1933	3.534
1934	3.710

1927 nüfus sayımına göre Torbalı ilçesinin nüfusu toplamda 21.105 olarak görünürken, bu rakam 1935 sayımında 16.382'e düşüyor. Yıllar içindeki bu sert düşüş, nüfus kaybından ziyade, 1927 nüfus sayımında elde edilen rakamların tartışılır özelliğinden kaynaklanmaktadır. Eski idareden kalan nüfus kayıtlarının temel alındığı, halkın olumsuz tavrı, sayım sırasında her hanedeki nüfusun bizzat nüfus memuru tarafından görülmeden, hane reisinin ifadeleriyle yazıldığı 1927 sayımının sonuçları tartışılır durumdadır. 1934 yılı nüfus tarama verilerinin bize gösterdiği kayıtsız doğum ve ölüm rakamlarının yüksek oluşu, bu yargımızı güçlendirmektedir. 1934 nüfus taraması ve 1935 sayımıyla birlikte, nüfus kütükleri içinde yer alan bilgiler güncellenmiş, gerçeğe yakın hale getirilmiş, böylece kayıtlı nüfus sayısında sert bir düşüş yaşanmıştır.

Yukarıdaki verilerde ilgi çekici bir diğer durumda kayda geçmeyen ölümlerin fazlalığıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, en çok uğraş verilen alanların başında sıhhat yani sağlık gelir. Uzun süren savaşların getirdiği yıkım, elverişsiz koşullar, sağlık alanındaki maddi imkânsızlıklar, Anadolu coğrafyasında ölüm rakamlarının yüksek seyretmesinin temel nedenleridir. Bu dönem, çok çeşitli hastalıklardan dolayı yetişkin ya da çocuk pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. En fazla ölümler zatürre, verem, ishal gibi yeterli sağlık hizmetinin verilememesinden kaynaklanan hastalıklardan gerçekleşmiştir (İstatistik Yıllığı 1932-1933, s.128-129). Ölüm rakamlarının yüksekliğine rağmen, ölümler zamanında nüfus kayıtlarına işlenmemiştir. Örneğin, 1934 yılında İzmir ili içinde kayıtlı 3.710 ölüm gerçekleşmişken; sadece 1934 nüfus taramasında Torbalı ilçesinde kayıtsız ölüm rakamı 3.803 çıkmıştır. Geçmiş yıllarında içinde yer aldığı bu rakam, halkın ölümleri nüfus kayıtlarına geçirme konusunda isteksizliğini ve bir kısım ölümlerin devletin bilgisi dâhilinde olmadığını göstermektedir. 1935 sayımında, bir önceki sayıma göre Torbalı nüfusunda görünen yaklaşık 5 bine yakın kaybın bir bölümünün, ölüm kayıtlarının düzenlenmesi sonrası ortaya çıktığını da ifade edebiliriz. 1934 nüfus taraması ile ortaya çıkan ölüm rakamlarının fazla oluşu, devletin sağlık alanında karşısında duran sorunu görmesine ve bu sorunla mücadele etmesine katkı sağlamıştır.

Yukarıdaki tablolarda yer alan evlenme istatistikleri üzerinde ayrıca durulması gereken verilerdir. Her şeyden önce şu dikkati çekiyor ki, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile resmi nikâh yasal hale getirilmiş, buna uymayanlara çeşitli cezai yaptırımlar uygulama yoluna gidilmişti. Fakat aradan geçen yaklaşık on yıllık süre sonrası ortaya çıkan rakamlar, Medeni Kanunla getirilen hak ve yaptırımların geniş halk kitlelerince yeteri kadar benimsenmediğini göstermektedir. 1933 yılı içinde İzmir ili genelinde gerçekleşen evlilik sayısı 4.014 iken; 1934 yılı içinde Torbalı ilçesinde kıyılan resmi nikâh sayısı 13'tür. Buna karşın aynı yıl gerçekleştirilen nüfus taramasında Torbalı ilçesindeki gizli evliliklerin sayısı 960 olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette ki gizli kalan nüfusun hepsi 1934 yılına ait olmasa da, rakamın yüksek oluşu, Cumhuriyet'in ilanından, itibaren geçen süre içinde evliliklerin bir bölümünün gizli kaldığını bize gösterir. Bu durumun gerekçeleri arasında, dini temelli geleneksel evlilik akdinin hala Anadolu'da geçerli bir uygulama olması; bürokratik işlemlerin ve resmi nikâhın getirdiği harç, resim gibi mali yükümlülüklerin halka ağır gelmesi sayılabilir. Bu gerekçelerde dikkate alındığında, devletin nüfusu kayıt altına almak konusunda yaşadığı zorluklar daha iyi anlaşılacaktır.

SONUÇ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Cumhuriyet'in ilk yıllarında her alanda olduğu gibi nüfus işlerinde de önemli atılımlar birbirini izlemiştir. Devletin izlediği nüfus siyasetinin iki önemli ayağından biri, nüfusun azalmasını önlemek ve artmasına yönelik politikalar üretmek, uygulamaya koymaktır. Öteki ayağı ise, nüfusun nitelik ve nicelik olarak kayıt altına alınmasıdır. Bu yönde yasal düzenlemeler yapan idare, 1927 nüfus sayımı istenilen başarıdan uzak kalırken, önemli bir nüfus kayıt altına alınmamıştı. Sonrasında bir kaç yıl arayla nüfus işlemlerine yönelik aflar çıkarılmıştı. Bu affa yönelik düzenlemelerden biri 1933 yılı Ekim ayında çıkarılan "Af Kanunu"ydü. Bu kanunun kapsamı çok geniş tutulurken, siyasi, ekonomik, sosyal alandaki suçlara af getirilmişti. Kayıtsız nüfuslarda af kanunu kapsamına alınırken, halk nüfus dairelerine koşmuş; fiziksel ve ekonomik imkânsızlıklar sonrası yeterli gelmeyen nüfus idarelerinde, işlemler çok uzun zaman almış, günlerce halk kuyruklarda beklemek zorunda kalmıştı. Bu soruna çözüm arayan idare, çareyi bürokrasiyi seferber ederek, halkın ayağına gitmekte bulmuştu. Bu işle taşrada bizzat kaymakamlar görevlendirilirken, en ufak mülki idare amiri olan muhtarlarda bu işe dahil edilmiş, tam bir seferberlik başlatılmıştı. Sonuç olarak altı ay gibi kısa bir süre içinde 15.640.019 olan yazılı nüfusa karşın 2.504.289 gizli doğum, 1.532.959 gizli ölüm ve 669.784 gizli evlenme kayıt altına alınmıştır. Bu önemli başarının ardından, işleyen süreci yasal bir çerçeve içine almak, uygulamayı tüm ülke genelinde aynı heyecanla yürütmek adına 5 Temmuz 1934 tarihinde "*Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun*" (Kanun no: 2576) çıkarılmıştı.

Çalışmamızda bu sürecin işleyişini ve ortaya çıkan sonuçlarını ortaya koymaya çalıştık. Gerek Meclis zabıtlarına geçen ülkenin geneline ilişkin rakamlar ve gerekse İzmir'in Torbalı ilçesi örneğinden hareketle yerele ilişkin ortaya çıkan rakamlar, Cumhuriyet idaresinin nüfusu kayıt altına almaya yönelik siyasetinin ne kadar doğru ve gerekli olduğunu; aynı zamanda bu süreç içerisinde karşılaşılan engelleri aşmada ne büyük bir çabanın harçandığını ortaya koymaktadır. Böylece 1934 yılının sonuna gelindiğinde nüfus kütüklerinde yüz binlerce doğum kayıt altına alınırken; yüz binlerce sağ görünen nüfusun ölü olduğu ortaya çıkmış; binlerce evlilik kayıtlara işlenmiştir. 1935 Nüfus Sayımı ile birlikte elde edilen verilerle devlet artık ülke sınırları içinde yaşayan nüfusunun miktarını gerçeğe yakın oranda bilirken; ilerleyen yıllara ilişkin çok daha tutarlı, gerçeğe yakın ön görülerde bulunabilme imkanı bulmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

Necat Çetin Kişisel Arşivi (Torbalı İlçe Nüfus Kayıtları)

RESMİ YAYINLAR

1935 Genel Nüfus Sayımı, İstatistik Genel Müd. yay., İstanbul, 1936

Düstur

Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yıl İçinde Yapılacak İşler Hülasası, Nüfus Umum Müdürlüğü, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1935

İstatistik Yıllığı 1932-1933, C 6, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara

İstatistik Yıllığı 1934-1935, C 7, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara

İstatistik Yıllığı, 1931-1932, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1933.

İstatistik Yıllığı, 1933-1934, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1936.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7Summer 2013

İstatistik Yıllığı, 1935-1936, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Neşriyatı, İzmir, 1937

Nüfus Kılavuzu, Dâhiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müd. Neşriyatı, İstanbul, 1938

Resmi Gazete

Zabıt Ceridesi

Sürelî Yayınlar

Anadolu Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserler

İNAN, Afet, **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, 1. baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

PERİNÇEK, Doğu, **Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.

TAEUBER, Irene B., "Population and Modernization in Turkey", **Population Index**, Vol. 24, No.2 (April 1958), pp. 101-122.

BAŞOL, Koray, **Demografi**, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İdari Bilimler Fakültesi yay., İzmir, 1984.

BOZBEYOĞLU, Alanur Çavlin, Tılıç, Helga Rittersberger, "Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan 'Vatandaşla' İlişkisi", **Amme İdaresi Dergisi**, C 44, S 1 (Mart 2011), s.89-112.

CILLOV, Haluk, **Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları**, İstanbul, 1960.

SERPER, Özer, **Demografiye Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1980.

MCCARTHY, Justin, **Müslümanlar ve Azınlıklar, Osmanlı Anadolu'sunda Nüfus ve İmparatorluğun Sonu**, çev: Bilge Umar, İnkılap yay., İstanbul, 1998.

EKLER

EK-I

KAYITSIZ DOĞUM DEFTERİ																	
İdare heyeti sıra No:	Nüfus sıra no:	Doğan Çocuğun Adı ve Soyadı	Ana ve Babasının Adları		Doğum Tarihi			Doğum yeri	Dini ve Mezhebi			Babasının ve Anasının Nüfusa Yazılı Olduğu Yer		Esas Kütüğü		Düşünceler	
			Babasının	Anasının	Ay	Gün	Yıl		Dini	Mezhebi	Irkı	Babasının	Anasının	Çift No	Sayfa No		

EK-II

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

KAYITSIZ EVLENME DEFTERİ																						
İdare heyeti sıra No:	Nüfus sıra no:	Nikahın Yapıldığı Yer	Elenen Erkeğin										Elenen Kadının							Nikah Sahiblerinin İsim ve Yaşları	Düşünceler	
			İsim ve Soyadı	Babasının Adı	Annasının Adı	Doğum		Dini ve Mezhebi			Nüfus Kütüğünde Kayıtlı Yer	İsim ve Soyadı	Babasının Adı	Annasının Adı	Doğum		Dini ve Mezhebi					Nüfus Kütüğünde Kayıtlı Yer
						Yeri	Tarih	Dini	Mezhebi	İrki					Yeri	Tarih	Dini	Mezhebi	İrki			

EK-III

KAYITSIZ ÖLÜMLER VE KAYIPLAR DEFTERİ																		
İdare heyeti sıra No:	Nüfus sıra no:	Ölüm ve Kayıp Yeri	Ölenin İsim ve Soyadı	Babasının Adı	Annasının Adı	Ölenin Doğum		Ölüm Tarihi			Dini ve Mezhebi			Ölenin Nüfusa Yazılı Olduğu YER	Esas Kütüğü		Düşünceler	
						Yeri	Tarih	Ay	Gün	Sene	Dini	Mezhebi	İrki		Cilt No	Sayfa No		

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

